

Asia: VN/28915/2020

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi jokamiehen oikeuden nojalla luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Rikosuhripäivystys kiittää pyynnöstä lausua esityksestä eduskunnalle laiksi jokamiehen oikeuden nojalla luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta.

Rikosuhripäivystykseen on viime vuosina tullut useita yhteydenottoja ulkomaalaisilta luonnonmarjankerääjiltä, jotka ovat joutuneet Suomessa vaikeaan tilanteeseen. Yhteydenotoissa on yleensä kerrottu luvattua huomattavasti alemmista ansiosta, joskus niin, että kerääjä ei ole saanut katettua ansiollaan häneltä vaadittuja ylläpitokuluja. Yhteydenotoissa on kerrottu myös esimerkiksi erittäin heikkolaatuisesta majoituksesta sekä kuljetuksista ja/tai työvälineistä veloitetuista korkeista maksuista. Osa yhteyttä ottaneista on tullut töihin maatilalle viljeltyjen marjojen kerääjäksi ja on ohjattu maatilalla tehdyn työpäivän päätteeksi keräämään luonnonmarjoja. Näissä tapauksissa ei ole aina ollut selvää, että kun luonnonmarjankeräyskin tehdään samalle työnantajalle, sovelletaan siinä samaa työehtosopimusta kuin päätoimissa.

Pidämme lakiesitystä ja sen tavoitetta luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeusaseman parantamisesta tärkeinä. Erityisen hyvänä pidämme säädöksiä ansion maksamisesta ennen kerääjän poistumista maasta sekä kohtuuttomien kulujen veloittamiskiellosta.

Huolemme liittyvät pääasiassa siihen, miten valvonta käytännössä toimii, miten hyvin maahan tulevat kerääjät saavat tietoa oikeuksistaan ja mikä mahdollisuus hyväksikäyttötilanteeseen joutuneella kerääjällä on käytännössä ottaa yhteyttä auttavaan tahoon tai saada oikeutta esimerkiksi vahingonkorvausten muodossa.

Kuten esityksen perusteluosassakin todetaan, ulkomaalaisen luonnonmarjankerääjän käytännön mahdollisuus saada oikeutta rikos- tai siviilioikeusprosessin kautta on rajoitettu. Esitystekstissä (s. 6) todetaan, että kun kerääjällä ei ole kotikuntaa Suomessa tai EU/ETA-alueella, hänellä ei ole oikeutta oikeusapuun. Oikeusapulaissa kuitenkin säädetään, että ”Lisäksi oikeusapua annetaan 1 momentissa säädetyistä edellytyksistä riippumatta, jos henkilön asia käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusapuun on erityistä syytä.” Tämän perusteella kerääjällä voisi olla oikeus oikeusapuun asuinmaasta riippumatta. Oikeusavun kattavuudesta huolimatta oikeusprosessiin voi kuitenkin liittyä kerääjän osalta kuluriski, mikä nostaa kynnystä hakea palkkasaatavia oikeusteitse. Avustajan löytäminen ja oikeusavun hakeminen voi myös käytännössä muodostua haasteelliseksi, kun kerääjä on jo palannut kotimaahansa. Rikosprosessin käynnistäminen voi tällöin olla vaikeaa myös sen vuoksi, että poliisi ei pääsääntöisesti voi kuulla EU:n ulkopuolella oleskelevaa henkilöä. Lakiesitys ei helpota kerääjien mahdollisuutta käytännössä saada oikeutta hyväksikäyttötilanteessa eikä tältä osin tosiasiaa paranna kerääjien oikeudellista asemaa.

HE:ssä esitetään myös uudeksi mahdolliseksi ostajan velvoitteiden laiminlyönnin seuraukseksi luonnontuotelain rikkomusta. Rikosuhripäivystyksen näkemyksen mukaan lain esitöissä tulee erikseen lausua, että luonnontuotteiden kerääjä, jonka oikeuksia menettelyllä on loukattu, olisi tässä rikkomuksessa asianomistajan asemassa ja siten oikeutettu vaatimaan korvauksia rikosprosessissa.

Hyväksikäytön ennaltaehkäisyn kannalta pidämme hyvänä, että kerääjän Suomeen kutsuvan ostajan taloudelliset ja luotettavuuteen liittyvät edellytykset arvioidaan. Esityksestä ei kuitenkaan käy suoraan ilmi, johtaako nyt säädettävän lain rikkominen siihen, että tällaisen ostajan palvelukseen ei myönnettäisi lupia seuraavalla satokaudella vastaavalla tavalla, kuin elintarvikelain rikkomisesta.

Esityksessä todetaan, että työoloja valvoisi työsuojeluviranomainen siltä osin, kun tehtävä ei kuulu muulle viranomaiselle. Esimerkkinä muun viranomaisen valvontavastuuseen kuuluvasta osasta mainitaan majoitus, jota valvoo kunnan terveydensuojeluviranomainen, rakennusvalvontaviranomainen tai pelastusviranomainen. Rikosuhripäivystyksen kokemuksen mukaan heikot asumisolot liittyvät kuitenkin useissa tapauksissa hyväksikäytön kokonaisuuteen tavalla, jota ei voi erottaa muista laiminlyönneistä. Huolemme onkin, että voidaanko mahdollisen hyväksikäytön uhrin kokonaistilannetta arvioida asianmukaisesti, jos valvonnasta vastaavalla taholla ei ole oikeutta valvoa olosuhteita tavalla, jonka perusteella tälle muodostuisi niistä riittävän kattava kokonaiskäsitys. Mikäli valvonta pilkotaan eri viranomaisten vastuulle, tulee varmistua siitä, että eri viranomaiset vaihtavat tietoa ja toimivat valvontatehtävässä yhteistyössä.

Laissa määritellään ostajan velvollisuudeksi myös perehdyttää kerääjä mm. poimintaan ja olosuhteisiin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin, ostajan ja kerääjän keskinäisiin oikeudellisiin suhteisiin sekä neuvoviin ja oikeusturvaa antaviin tahoihin Suomessa. Ostajalle muodostuu myös ns. yhteistyövelvollisuus, eli velvollisuus seurata satotilannetta ja myötävaikuttaa keräämiseen siten, että kerääjällä on mahdollisuus mahdollisimman suureen poimintatuloon. Esityksestä ei kuitenkaan ilmene, millä tavalla toimivaltaisen viranomaisen on mahdollista valvoa näiden toteutumista kerääjän ollessa vielä maassa tai jälkikäteen asiakirjojen perusteella. Selvästi ei ilmene myöskään,

mitä keinoja valvovilla viranomaisilla on velvoittaa ostaja korjaamaan havaitut puutteet ja korvaamaan mahdolliset laiminlyönnistä aiheutuneet vahingot kerääjälle.

Esityksessä ei myöskään eritellä, miten varmistetaan, että kerääjä saa tarvittavan tiedon oikeuksistaan sekä mahdollisuuden ottaa yhteyttä neuvoviin ja oikeusturvaa antaviin tahoihin ymmärtämällään kielellä. EU:n ulkopuolelta tuleva ja usein suomen ja esim. englannin kieltä osaamaton kerääjä on yleensä riippuvaisessa asemassa suhteessa ostajaan, joka vastaa tämän asunnosta, ruuasta sekä ansioista. Näin on etenkin silloin, kun paluulippu kotimaahan on ostettu tietylle päivälle eikä sitä voi aikaistaa. Monissa tapauksissa kerääjällä on maksettavanaan matkajärjestelyistä koituneet kulut, jotka voivat olla paikalliseen tulotasoon nähden mittavat. Tällaisessa tilanteessa lain vaatima mahdollisuus palautteen antamiseen ostajalle sekä toimivaltaisille viranomaisille voi jäädä teoreettiseksi, mikäli sille ei luoda kohderyhmän kannalta saavutettavaa mallia.

Rikosuhripäivystys pitää hyvänä, että kohtuuttomat veloitukset kielletään. Epäselvyyksien välttämiseksi lain tulkintatilanteessa pidämme kuitenkin tärkeänä, että veloituksen kohtuuttomuus määritellään selvästi lain esitöissä. Esimerkiksi kohtuuton autovuokra voi olla vaikea määritellä ilman selvää linjausta esitöissä.

Pidämme myös tärkeänä parannuksena sitä, että ostajalle syntyy lain myötä velvollisuus maksaa kerääjälle kaikki keruuansiot ennen tämän maasta poistumista. Käytännössä kerääjän on vaikea enää tehdä tilanteelle mitään, mikäli keruuansiot maksetaan hänelle juuri ennen kotimaahan paluuta ja hän havaitsee niissä puutteita tai epäilee niiden olevan puutteellisia ja tarvitsisi tilanteen selvittämiseen ulkopuolisen neuvoja. Tällaisessa tilanteessa asian eteenpäin vieminen rikosasiana voi osoittautua mahdottomaksi, koska Suomen poliisi ei voi esitutkinnassa kuulla EU:n ulkopuolella oleskelevaa asianomistajaa teknisiä apuvälineitä hyväksikäyttäen tämän kotimaasta käsin. Pitäisimmekin tärkeänä, että kerääjällä olisi mahdollisuus seurata ansiokertymää reaaliaikaisesti ja mahdollisuus saada apua sen asianmukaisuuden arviointiin.

Marttila Pia
Rikosuhripäivystys